ստուածգիտութեան դարձուցած է, երբ թէ իր եղած տեղերէն հոգեւոր ու մարմնաւոր ախտերը հալածական ըրած է, և վերջապէս ինչ որ ըրած էր Յիսուս՝ գուցէ բան մի ալ աւելի ինքն ըրած է, (միայն խաչուիլը և յարութիւն առնելը կը մնայ գուցէ այդ ալ եպիսկոպոսանոցէն վերջը կատարելու համար պահած է)։

(Շարունակելի։)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆՈՒԹԻՒՆՔ Ի ԼԵԱՌՆ ԶԻԹԵՆԵԱՑ

Անկէ յառաջ Սիոնի միջոցաւ ծանուցինք թէ՝ Ձիթենեաց լերան արեւելեան կողմն Ռուսաց ազգին գնած արտին մէջ Հայկական հնութիւններ կը յայտնուին, և խոստացած էինք յայտնուածները հետ զհետէ ծանուցանել 'ի գիտութիւն հետախոյզ հընասիրաց Ազգիս։ Ահաւասիկ բացուած տեղերուն նկարագրութիւնը, զոր աստ մանրամասն կը ստորագրեմք։ Ռուսաց նոր շէնքին փոքրիկ գահլճին ամբողջ յատակը մանր եւ գոյն զգոյն մօզայիքներով եւ սքանչելի պատկերներով զարդարուած է, այնքան ըսքանչելի, որ զգայուն սիրտ կրող ճըշմարիտ Հայ մի տեսնելով, առանց արտասուաց կաթիլներ աչքէն թօրեցընելու կարող չէ անցնիլ. մանաւանդ եթէ փոքր ինչ ճաշակ ունեցած լինի իր նախնեաց փառաց և պերճութեանց վրայ։ Այս մանր և գոյն զգոյն մօզայիք փոքր նկարները այնպիսի գեղեցիկ յարմարութեամբ և ճարտարագործ արհեստիւ շարուած են, որ գոյները և ստուերները կարծեմ թէ դարուս անուանի պատկերհանններն իրենց վրձիններով և ներկերով չը պիտի կարողանան այնպէս յօրինել. թող թէ մանր քարերով շարել. այլ աւա՜ղ, դարուց և ժամանակաց ողբալի դառնութիւնը հազիւ թէ յիշեալ ամբողջ սենեկի նըկարներուն քառորդ մասը թողուցած է։ Տարակոյս չկայ թէ նոյն ամբողջ քառակուսի ընդարձակ սենեկի նկարուց մէջ, արդի տեսնուածներուն հետ, կային նաև այլ և այլ նկարներ և պատկերներ և արձանագրութիւններ, այլ դժբաղդ եմք որ քանդեալ և ապականեալ է, թէ և անկեալ և խախտեալ բեկորները Ռուսաց վանահայրը ժողովելով իրար յարմարցնել կուզէ, սակայն բան մի չը գուշակուիր։ Մնայ մեզ արդ յայտնի տեսնուածները ըստ կարի նկարագրել։ Այս ամբողջ մնացած մասին հիւսիսային կողմն, մէջ տեղը ճերմակ գառնուկ մի կանգնած է և գլուխը դէպ 'ի վեր բռնած, գլխոյն վերի կողմը հոյակապ շինուածքի մի կամար կը տեսնուի սքանչելի յօրինուածներով, նոյնպէս ոտքերուն ներքեւ, բոլորակի մի մէջ կանգնած և թեւերը ամփոփած գեղեցիկ արծիւ մի, բոլորակի մի մէջ սիրուն բադ մի, որուն մաշկապատ ոտից յարմարումը հիանալի է։ Երեք շրջանակի մէջ երեք հատ մեծամեծ ձուկն, իւրաքանչիւր շրջանակի մէջ մէկ մէկ հատ, թէ մեծութեամբ և թէ ձեւով իրարմէ տարբեր, որոց թեփերը, թեւերը և կազմուածոց ամեն պարագաները ամբողջ կը տեսնուին։ Շրջանակի մի մէջ երկու ողկոյզ խաղողոյ մէկ մէկ կանանչ տերեւներով։ Մէկ շրջանակի մէջ երկու սրտաձեւ պտուղներ (մեզ անծանօթ) և այլ մանր և պէսպէս յօրինուածներ և խաչեր։ Հիւսիսային կողմն լայն երեզի մէջ հին հայկական երկաթագիր խոշոր տառերով մի կարգ գրուած է այսպէս. «ԱՅՍ ԴԻՐ Է Ե-

digitised by A.R.A.R.@

ՐԱՆԵԼՈՒԹՈՒ ՇՈՒՇԱՆԿԱՆ ՄԱՒՐՆ ԱՐՏԱՒԱՆԱՑ, ԹՈՒԻ ՃԸ։ Այն սենեկին ներքեւ ութը հատ քարաշէն ստորերկրեայ գերեզմաններ կան, որ արձակ դռնով մի վար կ՚իջնուի, որոց ոմանց մէջ տակաւին մեռելոց ոսկորներ կը գտնուին։ Երբ գաւիթին հիւսիսային կողմն գտնուած սենեակը կը մտնես, որուն դարձեալ յատակը մանր մոզայքներով յարդարուած կը տեսնուի, բայց առանց պատկերի և գրի, ապա կը մտնես արեւելեան կողմը սենեակ մի, դարձեալ յատակը մոզայք, բայց տակաւին մաքրուած չէր. սորա ներքեւ ստորերկրեայ փոքրիկ քարաշէն այր մի որ քանի մի աստիճանաւ վար կ՚իջնայ, նոյնպէս տակաւին անմաքուր, թէեւ բարաւորին վրայ հայկական տառեր կը նշմարուին բայց չկարդացուիր։ Նոր շինուած շէնքին կից արեւելեան կողմն, բաւական մեծկակ այր մի, որուն հողերը մաքրելէն յետոյ վրան ալ քարու կիր շինուածով այժմ ծածկած են, ուր կը գտնուին տասն և վեց հատ քարաշէն առանձին առանձին գերեզմաններ, որոց հինգն իրենց միաձոյլ և երկհատոր կափարիչներով տակաւին ծածկուած են. իսկ մնացեալները բաց և դատարկ, որոց խորտակեալ քարերուն վրայ մէկ կամ երկու հայկական տառեր կը նշմարուին. իսկ ամբողջներուն մէկին վրայ փորուած խաչ մի և քովն ալ գրուած է — ՋՈՋԻԿ, նոյնպէս միւսին վրայ խաչ մի, և եղծեալ և դժուար ընթեռնելի տառեր, զոր հազիւ կարացինք կարդալ. ԱՅԾ Ե ԿԱՓԱՐԻՉ, որ թերեւս ուրիշ անուն լինի։ Այս դրան առջեւ բացուած է նաև փոքրիկ այր մի, որուն երեք որմոց վրայ երեք մեծամեծ խաչեր նկարուած են, հարաւային կողմինը ծեփը թափելով, միայն խաչին պատուանդանը կ՚երեւի, իսկ երկուքն ամբողջ։ Ասկէ քանի մի քայլ հեռի փոքրիկ այրի մի մէջ (որ այժմ շինուած և ծածկուած է) դարձեալ մանր մոզայքներով գեղեցիկ յօրինուած դամբարան մի բացուած է, որ այժմ մաքրուած վանդակով և դռներով պատսպարուած է, շիրմին վրայ մոզայիք արձանագրուած է երկաթագիր տառերով հետեւեալը. «ՎԱՐԵԽԱՒՍ ՈՒՆԵԼՈՑՍ ԱՌ ԱՍՏՈՒԱԾ ԶՍՈՒՐԲ ԵՍԱՅԻ ԵՒ ԶԵՐԱՆԵԼԻ ՀԱՐՍՍ ԵՍԱՅԵԱՆՍ ԱՐԱՐԵԱԼՆ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԵՂԱՑ ԶՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՍ ԶԱՅՍ։ Այս անձուկ տեղէն փոքր դռնեկով կը մտնես հիւսիսային կողմն եղած մեծ այրն, որուն մէջ մեռելոց ոսկերք լեցուն են և դեռ մաքրուած չէ։ Հողերուն և փլատակներուն ներքեւ գտնուած մոզայքները հաւաքած են, և բաւականաչափ կուտած են մի անկեան մէջ. բայց յայսմանէ գտնուած են վեց հատ մեծամեծ ջրամբարներ, որ այժմ նորոգած են։ Առ այժմ այսքանս բաւական համարելով, եթէ դարձեալ նոր բան մի գտնուի, կը խոստանամք հրատարակել, պատմական ծանօթութեամբ հանդերձ։

ԱՆՁՆՈՒԷՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՅԱԴԱՆԱ

Ազգի մը յառաջդիմութեան, զարգացման և բարգաւաճելուն ամենամեծ առիթներէն մին նաեւ ամենէն գլխաւորը հանրաշահ ընկերութիւնք լինելն անուրանալի է. իրաւ է որ շատոնց 'ի վեր մեր ազգին մէջ ալ շատ ընկերութիւններու խոշոր անուններ լսուեցան և նպաստաւոր յոյսերով ազգին սիրտը լեցուցին, բայց դժբաղդաբար նորա յոյսն ապարդիւն թողին, իրենք կորան եւ իրենց անունն ալ.

digitised by A.R.A.R.@